

**SİMGESEL SERMAYE KAPİTALİZME KARŞI ETKİLİ BİR ÇÖZÜM OLABİLİR Mİ?
YOKSA İNSANIN ÇIKARINA DÜŞKÜN BİR VARLIK OLDUĞUNU KABUL ETMEK Mİ
GEREKİR?**

*CAN BE SYMBOLIC CAPITAL AN EFFECTIVE SOLUTION AGAINST CAPITALISM? IF
NOT, IS IT NECESSARY TO ACCEPT THAT HUMAN IS A BEING FOND OF TO HIS
INTEREST?*

Dr. Mustafa SOLMAZ

amustimi@gmail.com

ÖZ

Ekonomik çıkarı dışlayan bundan da belli bir şeref, onur duygusu sağlayan ve Bourdieu tarafından kapitalizme, onun işleyiş mantığına karşı bir çare olarak sunulan simgesel sermayenin geçerli olduğu alanları ya da ilişkileri, onlardaki meydana gelen değişiklikleri göstermek bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Bunun için öncelikle hediye-karşı hediye ilişkisinde, dinsel, ailevi, bilimsel, sanatsal alanlardaki münasebetlerde, sevgililer arasındaki ilişkilerde ve sermaye sahiplerinin çeşitli ortaklıklarında simgesel sermayenin nasıl bir işleyişe sahip olduğu izah edilmeye çalışılmıştır. Daha sonra tüm bu bahsedilen alanlarda ya da ilişkilerde önemli dönüşümlerin gerçekleştiği ve simgesel sermayenin homoeconomicus'un çıkarıcı mantığına tabi hale geldiği gösterilmiştir. Bu durumun en temelde insanın, ilkel topluluklar dahil uygarlığın başlangıcından beri çıkarına düşkün olmasıyla ilişkili olduğu çeşitli etnografik çalışmalara, kil tabletlere ve yazılı diğer kaynaklara müracaat edilerek delillendirilmeye çalışılmıştır. Kapitalizme karşı etkili bir mücadele yöntemi ortaya koymak ya da onun olumsuz etkileri azaltılmak isteniyorsa insanın çıkarına düşkün bir varlık olduğu gerçeğinin dikkate alınması gerektiği aksi takdirde geçerli ve uygulanabilir somut bir çözüme ulaşılamayacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çıkar, kapitalizm, simgesel sermaye, hediye-karşı hediye.

ABSTRACT

It is aim of this study to show the areas or relationships in which symbolic capital is valid, which provides a sense of pride and honor, and which is presented by Bourdieu as remedy against the capitalism, its operating logic and changes taking place in them. For this, first of all it was attempted to explain how symbolic capital has a function in relations of gift-counter gift, of religious, family, scientific, artistic fields, of relationships among lovers and various partnerships of capital owners. Later, it has been shown that significant transformations have taken place in all these mentioned areas or relationships and symbolic capital has become subject to the interested logic of homoeconomicus. It has been attempted to prove by applying to various ethnographic studies, clay tablets and other written sources that this case is related primarily with the fact that human is fond of to his interest including primitive communities, since the beginning of civilization. It has been reached as a result that in order to put an effective method of struggle against capitalism, or to be wanted to reduce its negative effects, it must be taken into consideration that human is fond of to his interest otherwise a valid and applicable concrete solution can not be achieved.

Keywords: Interest, capitalism, symbolic capital, gift-counter gift.

1. GİRİŞ

Refah devleti uygulamaları döneminde Batılı devletler kapitalizmin karşılaştığı çıkmazları aşmak için ekonomiye müdahale etmişler bunun için de kamu harcamalarını arttırmışlardır. Artan kamu harcamalarının sonucunda ortaya çıkan enflasyonları azaltmak için de vergileri yükseltmişlerdir. Yükselen vergiler nedeniyle oluşan hoşnutsuzluklar ise devletin ekonomiden elini çekmesi gerektiğini şiddetle vurgulayan neoliberal yaklaşımların yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Ancak neoliberal yaklaşımlar da bireylerin aşırı derecede atomize olmasına (Bourdieu, 2006a: 83, 89, 109; Swartz, 2011: 212) ve onlar arasında hesap mantığının yani muhasebe eksenli ilişkilerin egemen olmasına yol açmışlardır (Bourdieu, 2006a: 34-35;

Bourdieu, 2006b: 142, 164; Swartz, 2011: 90). Devletlerin sol elini, sosyal devlet anlayışını zayıflatmışlardır. Mevcut olan bu durumdan kurtulmak mümkün müdür? İşte Bourdieu tam da bu noktada iki proje öne sürmüştür. Bunlardan birincisi aydınların ve entelektüellerin fildişi kulelerinin dışına çıkmaları ve sözleriyle, eylemleriyle ulus devletin kazanımlarını korumak için uğraşmalarıyla ilişkilidir (Bourdieu, 2006a: 54; Bourdieu, 2006c: 515). İkincisi ise homo-economicus'un kârı maksimize etmeye yönelik çıkar mantığını dışlayan simgesel sermaye kavramı olmuştur.

İçlerinde sürekli olarak mücadelelerin gerçekleştiği, bu mücadelelerin son bulmasıyla da Althusser'in (2003) "aygıt"lar dediği (Bourdieu ve Wacquant, 2003: 87; Kaya, 2007: 407) şeye, klasik sosyoloji geleneğinde ise "kurum"lara dönüşen "alan"lardan meydana gelen modern toplum; kendi bünyesindeki bu alt alanların enerjilerinden, peşinde koşulan kıt kaynaklar olan çeşitli sermaye türlerinden oluşmaktadır (Göker, 2007: 280-281) Geleneksel toplumsal yapılara göre oldukça karmaşıklaşmış modern toplumları meydana getiren her alanın kendisine uygun bir sermayesinin olduğunu düşünmek doğru olmakla birlikte bu durum ama yine de bizlerin genel anlamıyla çeşitli sermaye türlerinden bahsetmemize engel teşkil etmemelidir.

Alan kavramının kökeninin Weber'e kadar uzandığı özellikle belirtilmelidir. Kendi metodolojisine uygun bir şekilde sosyal eylemin yapısı, içeriği ve anlamına göre ele aldığı çeşitli grupları inceledikten sonra Weber, ekonominin toplumla ilişkisi üzerine eğilir. Bunu yaparken de ekonomik alanla edebiyat, sanat, bilim vb. gibi özel kültürel alanlar arasındaki ilişkiyi ele alamayacağını belirtir. Her ne kadar Weber böylesi bir araştırmayı yapmasa da onun net bir şekilde alan kavramını kullandığını, bunu da şimdilik ekonomik ve kültürel alanlar sınırladığını söylemek mümkündür (Weber, 2012: 479). Alanlarla sermaye türleri arasında ise doğrudan bir bağlantı kurmayan Weber çıkarların mutlaka ekonomik nitelikli olmak zorunda olmadıklarını, onların çok çeşitli türlerinin olabileceğini, siyasetin de bunlardan birisi olacağını belirtir (Weber, 2012: 406). Çıkarların birinci türü, grup üyelerinin muhafazasıyla ya da yeni üyelerin seçilmesiyle profesyonel olarak ilgilenen bazı kimselerin ekonomik çıkarları, maddi olmayan çıkarları ve cinsel çıkarlarıdır (Weber, 2012: 467). İkinci türü sosyal eylemin yayılması, sürekli hale gelmesi, bir birliğe dönüştürülmesi ve bundan elde edilecek muhtemel çıkarlardır (Weber, 2012: 467). Üçüncüsü yardım talep eden bir komşuya herkesin bir başkasına ihtiyaç duyabilmesi anlamında gereksinim duyduğu şeyin verilmesinden elde edilen menfaatlerdir: "Başkalarına onların sana yapmasını istediğin şeyi yap" ilkesi gelecekteki muhtemel aksaklıklara, olumsuzluklara karşı bir güvence sağlar (Weber, 2012: 483-484).

Bourdieu ilkin Weberci alan kavramını daha netleştirmiştir, onu bir analiz konusu haline getirmiştir. İkinci olarak çıkarın maddi nitelikli olmak zorunda olmadığı şeklindeki Weberci düşüncüyü benimseyip, onu genişletmiş ve derinleştirmiştir. Böylelikle de sermaye türleri hakkında daha net bir analiz tarzı ortaya koymuştur. Ona göre ekonomik kıt kaynakları ifade eden "ekonomik sermaye"; boş zamana sahip olmayı, aciliyet gerektiren işlerden uzak durmayı ve çeşitli bilgi ya da hünere sahip olmayı ifade eden "kültürel sermaye"; çeşitli tanışıklıkları, yakın ilişkileri ifade eden "sosyal sermaye" (Swartz, 2011: 110; Göker, 2007: 280-281); partinin (örneğin Rus Komünist Partisi'nin) ya da başka bir politik ilişkinin dışında ne yeteneği ne de imkânı olan ve hiçbir başarı ortaya koyamayan kimselerin sahip olduğu "siyasal sermaye" (Bourdieu, 2006b: 32); ekonomik mantığı dışlayan "simgesel sermaye" (Swartz, 2011: 115-116) şeklinde sermaye türleri vardır. Bunlardan ilk dördü genel sermaye türleridir, onların sonuncusu olan (simgesel sermaye) ise ekonomik sermayeyle tam anlamıyla zıt bir niteliğe sahiptir. Şimdi simgesel sermayenin etkili olduğu alanları ve buralardaki meydana gelen değişimleri görelim.

2. SİMGESEL SERMAYENİN GEÇERLİ OLDUĞU ALANLAR VE ONLARDAKİ DEĞİŞİMLER

2.1. Hediye-Karşı Hediye (Bağış ve Karşı-Bağış) İlişkisinin Geçerli Olduğu Kabili Toplumunun Dönüşümü

Mauss, Trobriand adalarındaki kula'nın hediye değiş-tokuş sisteminin bir üst aşamasından başka bir şey olmamasına benzer şekilde potlaç'ın da Kuzeybatı Amerikan kıyılarındaki hediye alışverişinin önde gelen bir türünden başka bir şey olmadığını belirtmiş ve onun hediye verme, verilen hediyeyi alma, alınan hediyenin karşılığının verme gibi üç boyutu olduğunu öne sürmüştür (Mauss, 2005: 278, 285, 287-288; Lévi-Strauss, 2005: 40). Bourdieu Mauss'un hediye-karşı hediye konusunda öne sürdükleri şeylerin farkındadır ancak kendisinin hediye-karşı hediye konusundaki tutumunun, onun göremediği bir eksikliği kapattığını savunur. O da hediye-karşı hediye arasına yani bağış-karşı bağış arasına belli bir zaman aralığının girmesi gerekliliğiyle ilişkilidir. Hediye-karşı hediye arasına zamansal bir aralığın girmesi sanki hediye edenin hediyesini karşılıksız bir hediyeymiş gibi sunmasını, karşı-hediyede bulunanın da bu karşı-hediyeyi, başlangıçtaki hediyeyle dolaylı vermediği izlenimini sağlar (Bourdieu, 2006b: 165-166).

Potlaç'ın geçerli olduğu topluluklarda olduğu gibi Cezayir'in kuzey doğusunda yaşayan Kabili toplumunda da hediye verilen kişi, onu veren kimseden toplumsal açıdan daha zor durumdadır. Çünkü insani eşitliğin terazisi hediye veren tarafın ağırlığına dayanamayarak, onun tarafına doğru eğilir. Bu kabul edilemez durumdan kurtulabilmek için terazinin yeniden denge konumuna, eşitlik konumuna getirilmesi lazımdır. Onun için de karşı-hediye verilmesi gereklidir. Denge kurulursa hediye verilmiş olan kişi erdemini, şerefini kurtarmış olur (Bourdieu, 2015: 48).

Swartz, Fransız sömürgeciliği nedeniyle geleneksel köylülerin yaşamlarının değiştiğini, onların piyasa ekonomisinin gerekleriyle karşı karşıya kaldıklarını belirtir. Dayatılan para ekonomisinin eylem biçimleri, köylülerin akılcı beklentilere dayalı yeni hareket tarzları geliştirmelerini gerektirmiştir. Bourdieu'nun çalışmaları tam da bu zamanda yani piyasa ekonomisi ile geleneksel ekonominin karşılaştığı bir dönemde yapılmıştır. Piyasa ekonomisinin geleneksel bir topluma girmesiyle onun üyelerinin, hemen hesapçı ruhun istediği gibi davranmadıkları anlaşılmıştır. Köylülerin sahip oldukları yatkinliklara göre hareket ettikleri görülmüştür (Swartz, 2011: 75). Swartz'ın yorumu meseleyi oldukça nesnel bir şekilde tahlil etmektedir fakat bir şeyi gözden kaçırmaktadır. Bahsedilen yatkinliklar piyasa ekonomisinin zorlamalarına karşı bir noktaya kadar direnebilmiştir. Bunun göstergesi ise Kabili toplumunda kendinde bir amaç taşıyan emek kavramının yerini ekonomik emek değil, ücretli emeğin alması ve aile içi ilişkilerin dönüşüme uğramasıdır (Bourdieu, 2006b: 180-181).

2.2. Dinsel Alanın Kazanç Hırsından Kurtulamaması

Maddi dünyadan uzak durmaya çalışan Kilise teoride her ne kadar dünyayı yadsısa da gerçekte ekonomik çıkar duygusundan bütünüyle kurtulamamaktadır. Maiyetinde çalışan santral memuru, sekreter ya da muhasebeci gibi kilisenin ruhban sınıfından olmayan kimseler ile piskoposlar arasında geçen bir diyalog durumu gözler önüne sermektedir. Kilise'nin işlerini görmeleri nedeniyle yaptıkları işin dinsel bir ereklilik içerdiğini kabul etmekle birlikte bu durumun ücret gerektirmeyeceği anlamına geleceğini ifade eden kimselere karşı piskoposlar, ücretin bu evrende yani dinsel alanda geçerli olamayacağını belirtirler. Aynı din adamlarına "başpiskopos olmak için Aix'e gitmenin bir terfi olup-olmadığı" sorulduğunda ise onlar böylesi bir şeyin terfi değil, ödül olduğunu söyleyerek üstü örtük bir şekilde bu tür bir çıkarı onaylarlar (Bourdieu, 2006b: 193-194). Yine alkollü likör üretimini yapması (Weber, 2012: 719), dini ibadetler için gerekli olan araç-gereçleri üretmesi ve kendisine bağlı olan topraklar üzerinden vergi alması onun, Kilise'nin ekonomik çıkar için çabaladığını gösterir.

Dinsel dünyada geçerli olan çıkar ilişkilerinin varlığını Bourdieu başka bir açıdan Weber'in din analizinden hareketle yapar (Swartz, 2011: 68). Weber'in din konusuyla ilişkili olarak yapmış olduğu araştırmalarda büyücü, papaz ve peygamber olmak üzere üç temel figür vardır. Büyücü ve peygamber sıradan insanın sahip olamayacağı güçlere ve özelliklere sahiptirler. Onların bu sıra dışı niteliklerin nedeni büyücünün durumunda yine kendisi iken; peygamberin konumunda bunun sebebi büyücü gibi peygamberin kendisi değil, Tanrı'dır. Peygamber, Tanrı'dan aldığı güç ve olanakla sıradan insanlardan farklılaşır. Gerek büyücü gerekse de peygamberin sahip olduğu otorite karizmatiktir ve kurulu düzene başkaldırır, onu değiştirmeye çalışır. Kurulu düzenin devamını savunan ve bundan çıkarı olan ise papazdır (Weber, 2012: 550, 587-588). Dinin kurumsal anlamıyla örgütlenmesinden ve bürokratik bir kimliğe bürünerek işlemeden çıkarı vardır zira ihtiyaç duyulan kadroları dolduracak olan odur.

2.3. Ailevi Alanın Çıkar İlişkilerine Hapsolması

Weber ister kan bağıyla bir arada bulunan insanlar arasında ister bir loncada ister de dini bir grupta olsun kardeşler arasında pazarlık yapılmayacağını belirtir. Yine aile yoldaş grupları ya da müritler arasında da hesap mantığının egemen olmayacağını ifade eder (Weber, 2012: 223). Weber'in aile yoldaş grupları ile neyi kastettiğini tam olarak kestirmek güçtür fakat bunu aile grupları arasındaki ilişkiler olarak anlamak akla yatkin durmaktadır. Bourdieu ise kardeşler arasındaki ilişkileri, aile yoldaş grupları yerine ailelerin kendi içlerindeki münasebetleri ve son olarak kuşaklar arası ilişkiler vasıtasıyla ebeveynler ile çocuklar arasındaki ilişkileri analiz eder. Ona göre kuşaklararası ilişkilerin sürmesi için borcun minnet olarak görülmesi ve bir şükran duygusunun oluşması gereklidir. Aile içerisindeki mübadeleler kredi değil de hediye-karşı hediye anlayışı (bağış mantığı) içinde konumlanır ve anababalar ile çocuklar arasındaki borçlardan faiz alınmaz, ödeme vadeleri de belirsiz bırakılır (Bourdieu, 2006b: 183-184).

Ekonomik mantığa uymayan ilişkileri içeren aile münasebetlerinin gerçekten öyle olup-olmadıklarını anlamak açısından yaşlıların bakımı konusu incelenebilir. Daha önceden aile üyeleri tarafından bakılan yaşlıların hizmetlerinin yerine getirilmesi, ihtiyaçlarının karşılanması artık devlete ve onun kurumlarına devredilmektedir (Bourdieu, 2006b: 183-184). Önceleri ailenin ferdi olan bu kimse ya da kimseler belli bir

zamandan sonra neden haneden dışlanmaktadır? Daha yumuşak bir tabirle, çalışmayacak ve kendi ihtiyaçlarını karşılayamayacak bir kimse artık evin dışında yaşamaya niye mahkum edilmektedir? Bu durumun en önde gelen nedeni onun ihtiyaçlarının daha iyi koşullar içerisinde giderilmesi olabilir. Ancak bizce önemli bir neden daha vardır o da bu kimsenin artık aileye katkı sağlayamayacak bir konumda bulunmasıyla ilişkilidir. Öne sürdüğümüz şeyi Horkheimer da teyit eder. Ona göre burjuva ailesinde babanın otoritesi eve ekmek getirmekten, evin işesini sağlamaktan kaynaklanır (Horkheimer, 2005: 262). Babanın eve ekmek getirmediği durumda ise aile içerisindeki ilişkilerin mahiyeti değişir. Babanın gücü zayıflar ve aile içerisinde daha eşit ve demokratik ilişkiler egemen olmaya başlar.

Horkheimer 30'larda yazıyordu oysa ondan çok daha öncesinde Kafka (Kafka, 2012: 30) bu bağlamda yorumlanabilecek bir böcek-oluş öyküsü anlatır. Gregor Samsa'nın dışında ile içerisinde çalışacak kimse yoktur. Kız kardeşi henüz küçük bir yaştadır ve çalışacak konumda değildir. Pencerenin kenarından ayrılamayan annesi astım hastasıdır. 5 yıldır çalışma yaşamından uzak olan baba ise artık eskisi gibi ağır işlerin altına girememektedir. Çalışmayan aile üyeleri bunu kendileri adına yapan, sabahın erken vakitlerinden gecenin ilerleyen zamanlarına kadar çalışan ve eve yorgun-argın dönen Gregor'a büyük bir saygı duyarlar. Ancak ne zaman ki Gregor bir sabah kalktığında böceğe dönüşür ve çalışamaz hale gelir; işte o zaman, aile içerisindeki nazik tavırlar da değişir (Tokdemir-Diler, 2004). Daha önceden otoritesini Gregor'a kaptırmış olan baba çalışma yaşamına yeniden döner ve aile içerisindeki üstünlüğü tekrar ele geçirir. Bunun sayesinde de ev içerisinde istediği gibi hareket etmeye başlar. Babanın keyfi hareketinin birinci göstergesi Gregor'un sırtına bastonla vurması ve onun odanın içerisine düşmesine yol açmasıdır. İkincisi bir kovalama anında Gregor'un üzerine elmalar atması ve onda ölümcül bir yaraya yol açmasıdır (Kafka, 2012: 38-39, 60-61). Yalnızca babanın değil, ailenin diğer üyelerinin de çıkarıcı oldukları ise öykünün sonlarında belirir. Gregor'un iyileşemeyeceğini anlayan aile üyeleri, küçük kızları Grete'nin de telkinleriyle ondan bir şekilde kurtulup uzun soluklu bir tatile gitmeyi planlarlar (Soylu, 2015: 325-342, 327).

2.4. Bilimsel Alanın Özerkliği Yitirmesi ve Performansa Bağımlı Hale Gelmesi

Daha sistematik, düzenli ve geçerli çalışmalar yaparak teoriler üretmenin peşinde koşan bilim insanları ve araştırmacıları yapmış oldukları bu araştırmalar vesilesiyle öne geçme, birinci olma, ünlü bir bilim adamı anılma gibi çıkarlar elde ederler (Swartz, 2011: 343-344).

Toplum bilimlerinin özerk bilimsel faaliyetler haline dönüşmelerinde, toplumsal kimi çevrelerin talepleri karşısındaki bağımsızlıklarını elde etmelerinde devletin önemli bir rolü olmuştur (Bourdieu, 2006b: 98-99). Ancak bu süreçte bilimler devletle olan ilişkilerinde bağımsızlıklarını yitirmeye ve ayrıca bireylerin bilinçlerini devletleştirme riskiyle karşı karşıya kalırlar. Böylesi bir olası sonucun ortaya çıkmaması için araştırmacılar herhangi bir ticari firmadan farklı olan devletin sağlamış olduğu kısmi özerkliğin farkında olmalı ve bunu bir mücadele aracına dönüştürmelidirler. Devlet her ne kadar bilimlerin özerkliğini ortadan kaldırıyor görünse de belirli ölçüde bir özgürlük alanı sağlar. Sermaye ise hiçbir şekilde bir özgürlük alanı sağlamaz. Bilimlerin kendi amaçlarına hizmet etmesi için uğraşır, performansı yani üretkenliği ölçü olarak ortaya koyar ve buna uygun hareket etmeyen disiplinleri ise desteklemez.

Yaşadığımız dönemin en büyük sorununun dilin üretici bir metaya dönüştürülmesi olduğunu söyleyen Lyotard, bunun da iki şekilde gerçekleştirildiğini savunur. Bunlardan ilki ifade biçimlerinin mesajlar olarak görülmesi, onların kodlanması, kodlarının çözülmesi, iletilmesi, düzenlenmesi, yeniden üretilmesi, korunması ve kombine edilmesidir. İkincisi ise tüm bunların arasındaki ölçme aracının birliğinin kurulmasıdır, bunun ilkesi ise optimum performanstır (Lyotard, 2003: 26). Lyotard tam da burada deyim rejimlerinin heterojenliğini ve onların bir türünü öbür türe tercüme etmenin (yani kural koyucu deyimlerin betimleyicilere tercümesinin) ya da deyimlerin hükme bağlanabileceği bir öte-teoriye başvurunun kaçınılması gereken şeyler olduğunu belirtir (Best-Kellner 2011: 207). Hiçbir dil oyununun bir diğerine baskın çıkmasına ve meta bir dile yani oyunların oyunu olan büyük bir oyuna dönüşmesine fırsat vermeyecek pagansal düzenlemelere önem verilmesi gerektiğini savunur (Lyotard-Thebaud, 2014: 23-24). Bunun için de yalnızca aşkınsal konular üzerine yoğunlaşan Kant'ın değil, yargı yetileri üzerine yoğunlaşan Kant'ın ve dil oyunlarından bahseden Wittgenstein'in düşüncelerinin önemsenmesi gerektiğini dile getirir (Lyotard, 2014: 117).

2.5. Sanatsal Alanın Sermayenin Çıkarlarına Boyun Eğmesi

Kökenleri Kant'ın saf-akıl, pratik-akıl ve yargı-yetisi gibi üçlü sınıflandırmasına kadar uzanan, bunlar içerisinde de özellikle yargı-yetisi içerisinde yer alan, güzelin yararlı olmak zorunda olmadığı bakış açısının katkı sağladığı sanat için sanat anlayışı ile diğer sanat anlayışları arasındaki fark simgesel sermayeyi

açıklamaktadır. 19.yüzyılın ortasından itibaren romanda Flaubert, şiirde Baudelaire ile birlikte gelişen sanat için sanat akımı ile burjuva ve işçi sınıfı sanat anlayışları arasında derin farklılıklar vardır. Nesillerin daha edepli olmasını isteyen burjuva sanatı ahlaka ve ailenin önemine değinir, işçi sınıfının sanatı daha çok siyasal konulara önem verir ve sanatın kendisini bir mücadele alanı olarak görür, aristokrasinin zevklerini taşıyan sanat için sanat anlayışı ise içeriğe önem vermez ve önemli olanın içerik değil, biçim olduğunu savunur (Bourdieu, 2006c). Sanat için sanat anlayışı da özellikle ekonomik çıkarın olumsuzlanmasına dayanır: “Ticari kaygıları olan hiç kimse, buraya adımını atmasın.” (Bourdieu, 2006b: 147). Bir sanatçı için çoksatar yani bestseller olmak kadar utanç verici bir durum olamaz. Zira bu durum eğitimsiz geniş halk kesimlerinin bayağı ve sıradan zevkleri tarafından onaylanmak anlamına gelir.

Ekonomik mantığı dışlayan ve özerk olduğunu savunan sanat için sanat anlayışının sahip olduğu özgürlük de ne yazık ki ortadan kalkmaktadır. Bu durum sanat dünyasıyla para dünyasının giderek iç içe geçmesinden kaynaklanır. Ekonominin sanatsal alanlar üzerindeki egemenliği kültürel üretim-dağıtım araçlarının, tanıtma mercilerinin denetimi aracılığıyla gerçekleştirilir. Büyük kitle iletişim araçları olan gazete, radyo, televizyon gibi tanıtım araçlarına bağlı olan üreticiler, pazarın gereklerine ve özellikle de reklam verenlerin baskılarına bağlı hale gelirler (Bourdieu, 2006c: 511-512).

Kapitalizmin ilk dönemlerinde sermaye sahipleri daha çok toplumun maddi ihtiyaçları olarak görülen nesneleri üretmişlerdir. Fakat zamanla bu girişimciler sadece bu nesneleri üretmemişler, üstyapı olarak ifade edilen alana da müdahale etmeye başlamışlardır. Çok daha öncesinde Marx, bu durumun gerçekleşeceğini farkındadır. Maddi olmayan üretimden bahseden Marx, böylesi bir üretimin üreticilerden bağımsız metalar ya da onlara bağlı hizmetler olmak üzere iki türünün olduğunu söylemiştir. Birinci durumda üretim tüccarlar (örneğin kitapçılar) için, ikincisinde ise eğitim fabrikasının sahibi olan girişimci için yapılır (örneğin emekçi öğretmenler) (Marx, 2008: 116-117). Yine Henry Ford (2008) 20’lerde Yahudilere atfen sanatın ticaretin, sermayenin mantığına hizmet eder hale geldiğini belirtmiştir. Daha sonra Adorno (2011) da kültürün bir endüstri haline geldiğini, sanatsal olanın sermayenin çıkarlarına hizmet ettiğini savunmuştur. En son olarak ise postmodernizmi “Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı” olarak değerlendiren Jameson (2008: 23), kapitalizmin 1960’lardan itibaren kültürel alana nüfuz etmeye başladığını belirtmiştir.

2.6. Sevgililer Arasındaki İlişkilerin ve Evliliklerin Dönüşen Çehresi

Sevgililer arasındaki ilişkilerde de ekonomik olan, parasal olan dışlanır. Karşılıksız sevgi, aşk her türlü çıkarı dışlar. Sevgililerin birbirlerine vermiş oldukları hediyelerde, verilen hediyein etiketi, maddi olanın izleri, Kabili toplumundaki gibi sökülür. Böylece ekonomik olanın bir değeri olmadığı, önemli olanın sevgi olduğu izlenimi verilir.

Varlığına daha önceki dönemlerde de tam olarak rastladığımızı söyleyemeyeceğimiz bu saf sevginin, saf aşkın, sahip olduğu gücü; sermayenin her geçen gün daha belirleyici hale geldiği yaşadığımız dönemde koruduğunu söylemek somut gerçeklerle uyuşmamaktadır. Artık saf sevgiye ya da aşka bağlı olarak evlilikler yapılmamaktadır (önceden yapıldığını söylemek de zordur), karşılıklı çıkara ve hesaplama dayalı olarak mantık evlilikleri gerçekleştirilmektedir. Yine kız istemeye gidildiğinde ailenin büyüğü tarafından artık “damat adayı memur olmazsa, kızımı vermem”, şeklinde söylemler yükselmektedir. Daha da ilerisine gidilerek “oğlunuz ücretli mi, sözleşmeli mi, kadrolu mu görev yapmaktadır?” gibi sorular yöneltilmektedir.

2.7. Sermaye Sahiplerinin Sözümona Birliktelikleri

Kâr peşinde koşan sermaye sahipleri zaman zaman çeşitli ortaklıklar oluştururlar. Ancak onların rekabet içerisinde değil de bir ortaklığa bağlı olarak hareket etmelerinin sebebi insani duygulara dayalı olarak birliktelikler oluşturmak değildir. Sırf insanları bir araya getiriyor diye herhangi bir toplumsal birliğin ortaya çıkışı bencil duygulardan uzak özgecil bir grubun oluşumu için yeterli değildir.

Normal şartlarda birbirlerine karşı rekabet eden sermaye sahipleri, kendilerini tehdit eden yabancılara karşı birbirlerine yaklaşırlar (Weber, 2012: 464) ve rekabet dışta olanlara kaydırılır. Amaç riski paylaşmak ve olası bir tehlikeyi ortadan kaldırmaktır ya da elde edilecek kârı daha fazla arttırmaktır. Sermaye sahiplerinin birbirlerine yaklaşmaları ve çeşitli birliktelikler oluşturmaları ise yapılan anlaşmalarla sağlanır. Tarafların çıkarlarına olduğundan dolayı çoğu zaman etkili güvenceleri olmamalarına rağmen kartel anlaşmaları, uzun süre geçerliliklerini korumuşlardır (Weber, 2012: 448-449).

3. SONUÇ

Fransız ordusunun Cezayir’i işgal etmesiyle birlikte Kabili toplumuna giren parasal işlemlere karşı bu toplumun vermiş olduğu karşılık başlangıçta ekonomik kazanç ve kâra yönelik olmamıştır. Kendi kültürel

yatkınlıklarına bağlı olarak Kabili toplumu, geleneksel ekonomiyle modern ekonomi arasında melez bir tavır sergilemiştir. Fakat zamanla sahip olduğu geleneksel ekonomi (hediye-karşı hediye; bağış-karşı bağış) anlayışı değişmiş, onun yerini parasal ilişkiler almıştır. Bu dünyanın geçici ve insanı günahlara bulaştıran bir yer olduğunu belirten dinsel alan ve onun kurumları, inananlara amaç olarak öte dünyayı gösterir. İçinde yaşadığımız dünyanın ve onun çıkar ilişkilerinden uzak durulması gerektiğini belirtir. Ancak diğer yandan sahip olduğu topraklardan aldığı vergiler, ibadet için üretmiş olduğu nesnelere, likör imalatı gibi şeyler nedeniyle ekonomik kazanç dürtüsünden kendisini tam olarak koparamamaktadır. Aile içerisindeki ilişkilerde her ne kadar ekonomik çıkar duygusu dışlanıyor görünüyorsa da Kafka'nın, insanın çalışma yaşamından uzaklaşmasıyla birlikte yalnızca toplum içerisinde değil, ailede de itibarının kalmadığını göstermesi bu konudaki gerçeği ele verir. Eve ekmek getirdiği müddetçe ailesi tarafından sevilen Gregor, böceğe dönüşüp de çalışamaz hale gelince annesi, babası ve kız kardeşi tarafından kendisinden kurtulması gereken bir varlık haline dönüşür. Kapitalizmin her geçen gün gelişmesiyle birlikte bilimlerin özerklikleri de ortadan kalkmakta, onun (kapitalizmin) ihtiyaçlarına cevap vermek zorunda kalmaktadırlar. Daha iyi bir teori üretme ve böylelikle de iyi bir üne sahip olma, birinci sınıf bilim adamı olarak tanınma gibi ekonomik çıkar duygusunu dışlayacak şekilde hareket eden bilim adamları ve onların bilim dalları, kapitalizmin amaçlarına uygun şekilde maksimum etkililik prensibine uymak zorunluluğuyla karşı karşıya gelmektedirler. Benzeri şekilde ekonomik anlamıyla çoksatar olmaktan kaçınan ve bunu da bayağı olarak gören özerk sanatsal alan da çeşitli müzayedeler, kitle iletişim ve dağıtım araçları, finans sağlayan kurumlar vasıtasıyla kapitalizme daha çok bağımlı hale gelmektedir. Her şeyin parasal çıkar ilişkilerine dönüştüğünü düşündüğümüz günümüz kapitalist toplumlarında sevgililer arasındaki sıcaklığa ve içtenliğe dayalı ilişkiler de maddi dünyanın soğuk çıkar ilişkilerine uygun olarak dönüşmektedir. Son olarak sermaye sahiplerinin kurdukları çeşitli ortaklıklar daha insani toplumsal birliktelikler için değil, riski paylaşmak ve kârı arttırmak için çabalamaktadır.

Dahası çıkar duygusunun geçmiş toplumlarda geçerli olmadığını, onun günümüz toplumları için söz konusu olduğunu düşünmek büyük bir yanlış anlamaya yol açacaktır. Değiş-tokuş yolu ile gereksinim duydukları nesnelere alıp-veren yerliler şayet kandırıldıklarını anladıklarında birbirlerine karşı şiddetli ve amansız bir mücadeleye girişirler. "... savaş korkusuyla zorunlu olarak iade edilen hediyeler..." (Mauss, 2005: 391) derken Mauss'un kastettiğini, ilkel toplulukların üyelerinin ancak korku dolayısıyla iade ettikleri fikrini, "Çünkü bir takasın tarafı diğer sözünden dönme eğilimini engellemek için onun gelecekteki takas ilişkilerinin devamındaki bencil çıkarına ya da benzer güdülere dayanabilir" (WEBER, Max (2012), Ekonomi ve Toplum 1, Çev: Latif Boyacı, Yarın Yayınları, İstanbul, s: 448) şeklinde Weber zıt bir açıdan belirtmektedir. Mauss, ilkel toplulukların çıkarlarına düşkün olduklarından dolayı (çünkü zarar görecektir) aldıkları hediyelerin karşılığını ancak büyük bir korku nedeniyle verdiklerini (yoksa iade etmeyeceklerini) ifade ederken; Weber ekonomik takasların sürdürülmesinin nedeninin her iki tarafın da çıkarlarını tatmin etmek ve onları devamlı hale getirmek olduğunu söyler.

Yalnızca ilkel topluluklarda değil, yazının var olduğu topluluklardan edinilen kil tabletlerde de insanların çıkarlarına ne kadar düşkün olduklarını ve onları güvence altına almaya çalıştıklarını görmek mümkündür. Sümerler'de ev, tarla, bahçe, köle, hayvan vb. alım satımında olduğu kadar evlenmek için de sözleşme yapılırdı. Şayet yapılan iş ya da hizmet ne olursa olsun başlangıçta herhangi bir sözleşme yapılmamışsa, onunla ilişkili olarak herhangi bir hak iddia edilemezdi (Çiğ, 1996: 30; Bottéro, 2005: 129; Bottéro, 2012: 209). Bir toplumda sözleşmeye neden ihtiyaç duyulur diye sorduğumuzda, buna yönelik cevabımız muhtemelen kendimizi güvence altına almak yönünde olacaktır. Kendimizi neden güvence altına alma ihtiyacı duyuyoruz diye sorduğumuzda ise karşımıza toplumda aldatmaya, kandırmaya yönelik davranışların yaygınlık kazanmış olması olgusu çıkar. Bu o kadar doğrudur ki M. Ö. 1975-1723 yılları arasına tarihlenen Asur Ticaret Kolonileri Devri döneminden kalan ve genellikle Asurlu tüccarlara ait olduğu düşünülen, Anadolu'daki bulunan Kültepe tabletlerinin birinde şunun geçmesi hiç tesadüf değildir. "İddi(n)-Su'en, Kulia'ya şöyle söyler: 1 mina Tuhipi yağımı ve 5 mina yerli bakırı senin huzurunda bana bırakmadı. Sen kardeşimsin. Dikkat et, yağ ve bakırı bana bırakmadı." (Öz, 2014: 57). Dahası bir başka tablette ise verilen yünün karşılığında temiz olması durumunda (saf olması halinde) altının alınması yoksa bakırın kabul edilmesi gerektiği belirtilir (Öz, 2014: 121).

Çıkar duygusunun egemen olduğunu çok sonraları Yusuf Has Hâcip de ifade etmiştir. Daha o zaman bugünkü ailevi ilişkilerin değişmesine benzer şekilde akrabalık bağlarının zayıfladığını, candan arkadaşlıkların ortadan kalktığını söyler. İnsanların hepsinin paranın kulu olduğunu, gümüş kimdeyse ona boyun eğdiklerini ifade eder (Yusuf Has Hâcip, 1959: 463-464). İnsanların yalnızca dünyevi ilişkilerini ve sahip oldukları değerleri değil aynı zamanda dinlerini de para karşılığında sattıklarını belirten Ahmed Yesevi, bunların nedeninin paraya tamah olduğunu söyler (Hoca Ahmed Yesevi, 2010: 166).

İnsanın çıkarlarına düşkün olduğunun kanıtları arttırılabilir, iyi de olur. Ancak sunulan tüm bu örneklerin bir amacı vardır o da insana düşsel bir bakış açısından hareketle bakmamak gerektiğidir. İkel topluluklarda da modern toplumlarda da insan çıkarına düşkün bir varlıktır. Üretilen çözümlerin de bu çıplak gerçekliğe uygun olması gereklidir. İnsanı her türlü çıkar duygusundan arındırarak hiç olmadığı kadar ona olumlu formlar yüklemek, belirli toplumsal kaygılardan hareketle yapılabilir. Bunu anlamak mümkündür ancak böylesi bir bakış açısı birçok sorunu çözmek bir yana onların gerçek nedenlerinin anlaşılmasına engel olur.

KAYNAKÇA

- Adorno, T. W. (2011). Kültür Endüstrisi: Kültür Yönetimi, Çev: Nihat Ülner-Mustafa Tüzel-Elçin Gen, İletişim Yayınları, VI. Baskı, İstanbul.
- Althusser, L. (2003). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, Çev: Alp Tümertekin, İthaki Yayınları, IV. Baskı, İstanbul.
- Best, S. & Douglas K. (2011). Postmodern Teori, Çev: Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, II. Baskı, İstanbul.
- Bottéro, J. (2005). “Astroloji Mezopotamya’da Doğdu”. (Edit. Jean Bottéro), Eski Yakındoğu: Sümer’den Kutsal Kitap’a, Çev: Adnan Kâhiloğulları-Pınar Güzelyürek-Lale Arslan Özcan, ss. 186-199, Dost Yayınevi, Ankara.
- Bottéro, J. (2012). Mezopotamya: Yazı, Akıl ve Tanrılar, Çev: Mehmet Emin Özcan-Ayten Er, II. Baskı, Dostkitabevi Yayınları, Ankara.
- Bourdieu, P. (2006a). Karşı Ateşler, Çev: Halime Yücel, YKY, İstanbul.
- Bourdieu, P. (2006b). Pratik Nedenler, Çev: Hülya Uğur Tanrıöver, Hil Yayın, II. Baskı, İstanbul.
- Bourdieu, P. (2006c). Sanatın Kuralları, Çev: Necmettin Kâmil Sevil, YKY, II. Baskı, İstanbul.
- Bourdieu, P. (2015). Eril Tahakküm, Çev: Bediz Yılmaz, Bağlam Yayıncılık, II. Baskı, İstanbul.
- Bourdieu, P. & Loic J. D. W. (2003). Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar, Çev: Nazlı Ökten, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Çığ, M. İ. (1996). Sumerli Ludingirra, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Ford, H. (2008). Beynelminel Yahudi, Çev: Hacasan Yüncü, Etkin Kitaplar, İstanbul.
- Göker, E. (2007). “‘Ekonomik İndirgemeci’ Mi Dediniz?”. (Edit. Güney Çeğin, Emrah Göker-Alim Arlı-Ümit Tatlıcan), ss. 277-301, Ocak ve Zanaat, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Hoca A. Y. (2010). Divan-ı Hikmet, Hazırlayan Hayati Bice, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Horkheimer, M. (2005). Geleneksel ve Eleştirel Kuram, Çev: Mustafa Tüzel, YKY, İstanbul.
- Jameson, F. (2008). Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı, Çev: Nuri Plümer-Abdülkadir Gölcü, Nirengi Kitap, Ankara.
- Kaya, A. (2007). “Pierre Bourdieu’nun Pratik Kuramının Kilidi: Alan Kavramı”, (Edit. Güney Çeğin, Emrah Göker-Alim Arlı-Ümit Tatlıcan), Ocak ve Zanaat, ss. 397-419, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kafka, F. (2012). Babaya Mektup, Çev: Cemal Ener, Can Yayınları, VI. Basım, İstanbul
- Lévi-Strauss, C. (2005). “Marcel Mauss’un Eserine Giriş”, Sosyoloji ve Antropoloji, Marcel Mauss, Çev: Özcan Doğan, ss. 15-53, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Liotard, J.-F. (2003). Political Writings, Translated by Bill Readings with Kevin Paul Geiman, Foreword and Notes by Bill Readings, UCL Press, London.
- Liotard, J.-F. (2014). Coşku: Tarihin Kantçı Kitiği, Çev: Emine Sarıkartal, İthaki Yayınları, İstanbul.
- Liotard, J.-F. & Thebaud, J.-L. (2014). Hakkıyla, Çev: Emine Sarıkartal, İthaki Yayınları, İstanbul.
- Marx, K. (2008). Kapital’e Ek: Dolaysız Üretim Sürecinin Sonuçları, Çev: Mustafa Topal, Ceylan Yayınları, II. Baskı, İstanbul.
- Mauss, M. (2005). Sosyoloji ve Antropoloji, Çev: Özcan Doğan, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Öz, E. (2014). Kültepe metinleri Işığında Eski Anadolu’da Tarım ve Hayvancılık, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

- Swartz, D. (2011). Kültür ve İktidar, ev: Elçin Gen, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Soylu, . (2015). "Franz Kafka'nın Dönüřüm Adlı Eserinin Uzun yk ve Televizyon Filmi Olarak Karşılaştırılması", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coęrafya Fakültesi Dergisi, 55(1), 325-342.
- Tokdemir, Z. A. & Elif D. (2004). "Franz Kafka ve Die Verwandlung (Deęiřim) İsimli Eseri", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(11), sayfa aralığı belirtilmemiştir.
- Weber, M. (2012). Ekonomi ve Toplum 1, ev: Latif Boyacı, Yarıın Yayınları, İstanbul.
- Yusuf H. H. (1959). Kutadgu Bilig II: Tercüme, ev: Reřid Rahmeti Arat, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.